

X

пільства, його лояльності та злагоди стосовно стратегічних напрямків розвитку країни. Своєю чергою, він потребує належної інституціоналізації, яка може бути забезпечена саме шляхом «культурної легітимації». Варто, на нашу думку, зробити особливий акцент на тому, що без культурної легітимації неможливо створити у правовому сенсі збалансоване суспільство, в основу якого покладено принципи правової держави, визнання та реального забезпечення священних і недоторканих прав громадян. Наголосимо й на тому, що юридична наука стає дедалі культурологічнішою, адже при цьому закони та норми розглядаються не лише як вияв суспільної практики, бо вся дія правових систем починає аналізуватися в контексті цілісного буття та розвитку культури [4, с. 1066].

Тож і фундаментальні цінності права знаходять своє конкретне втілення як один із найважливіших

елементів соціокультурної системи суспільства, що ґрунтується на безперечних цінностях інтелекту, духу, свободи, моралі. **Д**

Джерела

1. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – К.: Юридична думка, 2007. – 992 с.
2. Давид Р. Основные правовые системы современности / Пер. с фр. и вступ. ст. В. А. Туманова. – М.: Прогресс, 1988. – 496 с.
3. Депенчук Л. Богдан Кістяківський. – К.: Основи, 1995. – 174 с.
4. Запесоцкий А. С. Культурология как отрасль научного знания // Вестник Российской академии наук. – 2010. – № 12. – С. 1064–1068.
5. Ильин И. А. О сущности правосознания / Подгот. текста и вступ. ст. И. А. Смирнова. – М.: Рарочь, 1993. – 235 с.

6. Кістяківський Б. О. Вибране / Пер. з рос. Л. Г. Малишевської; упоряд., передм. і приміт. Л. П. Депенчук. – К.: Абрис, 1996. – 512 с.

7. Куракин А. Л. Образование в России: тенденции и проблемы. Аналитич. обзор. – М.: Прогресс, 2009. – 320 с.

8. Орлов И. Б. Политическая культура России XX века: Учеб. пособ. для студ. – М.: Аспект Пресс, 2008. – 223 с.

9. Підпригора О. А., Харитонов Є. О. Римське право. – 2-ге вид. – К.: Юрінкомінтер, 2009. – 528 с.

10. Право і монографія / Отв. ред. Н. С. Соколова. – М.: Изд-во РУДН, 2002. – 423 с.

11. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество. – М.: Политиздат, 1992. – 544 с.

12. Философия права: конспект лекций / О. Г. Данильян, А. П. Дзедбань, С. И. Максимов и др; под ред. О. Г. Данильяна. – Харьков: Право, 2009. – 176 с.

Євген КРАСНЯКОВ,
головний консультант
Комітету Верховної Ради України
з питань науки і освіти,
народний депутат України
Верховної Ради II–III скликань

Державна політика в галузі освіти України в контексті реалізації освіти для демократичного громадянства і прав людини

Як відомо, розбудова української держави ставить на порядок денний надзвичайно важливе й невідкладне завдання – виховання справжнього громадянина та патріота.

З огляду на це побудова нового демократичного гуманного суспільства, що орієнтується на високі загальнолюдські цінності, набуває насамперед виховного характеру. Особливо це стосується підростаючого покоління, якому в недалекому майбутньому належить відстоювати та примножувати здобутки й досягнення чи виправляти помилки, яких припустилися на шляху утвердження демократичних цінностей.

У цьому контексті вкрай важливо не лише заявляти про спрямова-

ність вітчизняної освіти на побудову демократичної, соціальної та правової держави, гуманного суспільства, а й будувати на практиці таку систему освіти й виховання, яка сповідувала б принципи гуманізму, демократичності, толерантності, пріоритетності загальнолюдських цінностей, гнучкості та прогнозованості.

На нашу думку, розраховувати на успішність утілення в життя основних засад демократичного громадянства та прав людини мож-

на лише за умови, якщо на державному рівні (в рамках державної освітньої політики) буде закріплено основні концептуальні засади громадянської освіти.

Відповідно до п. 6 частини першої статті 92 Конституції України засади регулювання виховання та освіти визначаються **виключно законами України**. Базовий Закон «Про освіту» (стаття 4) відповідно до Конституції передбачає, що державна політика в галузі освіти визначається вищим законодавчим

органом, здійснюється органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на основі затвердженої органами влади та схваленої громадськістю концепції розвитку освіти.

Отже, державна політика в галузі освіти в Україні ґрунтується на:

- стратегічних документах розвитку освіти (доктрини, програми, концепції) (насамперед Національна доктрина розвитку освіти);

- законодавчих актах про освіту (базовий Закон «Про освіту», закони прямої дії, які регламентують відносини в підсистемах вітчизняної освіти – «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту»);

- міжнародних і міждержавних договорах, ратифікованих вищим законодавчим органом (документи Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи);

- указів і розпорядженнях глави держави, постановях Верховної Ради України та Кабінету Міністрів у галузі освіти, наказах спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі освіти, інших органів центральної виконавчої влади, яким підпорядковані заклади освіти; наказах і розпорядженнях регіональних органів виконавчої влади, прийнятих у межах їхньої компетенції.

Нормативно-правовою базою громадянської освіти в Україні, яка сформована протягом останніх років, є певна сукупність правових актів різної юридичної сили, що регулюють суспільні відносини в галузі освіти, зокрема збільшення впливу освіти на розвиток громадянського суспільства та демократичних процесів в Україні.

Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту», «Про вищу освіту» містять загальні положення щодо ролі освіти у вихованні громадянина, окреслюють засади, принципи освіти, що безпосередньо відповідають завданню формування демократичної громадянськості підрастаючого покоління.

Базовим Законом України «Про освіту» (1996 р.) закладено концептуальні засади громадянської освіти. Підкреслено, що метою української освіти є «... формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору». «Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами» (преамбула закону). «Основними принципами освіти в Україні є: гу-

манізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських цінностей; органічний зв'язок зі світовою та національною історією, культурою, традиціями; поєднання державного управління і громадського самоврядування в освіті» (стаття 6).

Педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані «утверджувати повагу до принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, відданості, патріотизму, гуманізму, доброти, стриманості, працелюбства, поміркованості...», «виховувати у дітей та молоді повагу до батьків, жінки, старших за віком, народних звичаїв, національних, історичних цінностей України, її державного і соціального устрою...», готувати учнів та студентів до свідомого життя в дусі взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами...» (стаття 56). Законом також визначено відповідальність батьків за розвиток дитини. Серед інших обов'язків виокремлено такі: «батьки та особи, які їх замінюють, зобов'язані: ...поважати гідність дитини, виховувати працелюбність, почуття доброти, милосердя, шанобливе ставлення до державної і рідної мови, сім'ї, старших за віком, до народних традицій та звичаїв; виховувати повагу до законів, прав, основних свобод людини» (стаття 59).

У Законі «Про загальну середню освіту» (1999 р.) уперше згадується поняття громадської свідомості як засади загальної середньої освіти. «Загальна середня освіта спрямована на забезпечення всебічного розвитку особистості шляхом навчання та виховання, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях та принципах ... на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави» (стаття 4). Цей закон також формулює завдання загальної середньої освіти, серед яких на першому місці – завдання виховання громадянина України. Деякі з визначених цим документом завдань безпосередньо розкривають зміст громадянської освіти: «виховання в учнів (вихованців) поваги до Конституції України, державних символів України, прав і свобод людини і громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина; реалізація права учнів (вихованців) на вільне формування політичних і світоглядних переконань» (стаття 5).

Важливим, з точки зору демократизації школи в цілому, є по-

ложення цього акта про сприяння розвитку громадянського самоврядування в загальноосвітніх навчальних закладах як одне з основних завдань органів управління системою загальної середньої освіти (стаття 39).

Питання щодо визначення концептуальних засад громадянської освіти та освіти з прав людини не залишилися поза увагою в законах «Про позашкільну освіту» (2000 р.), «Про дошкільну освіту» (2001 р.) та «Про вищу освіту» (2002 р.). У них, зокрема, зазначено, що «основним завданням позашкільної освіти є: виховання громадянина України; вільний розвиток особистості та формування соціально-громадського досвіду; виховання поваги до Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії» (стаття 8 Закону «Про позашкільну освіту»); «цей Закон... сприяє формуванню цінностей демократичного правового суспільства в Україні» (преамбула Закону «Про дошкільну освіту»); «головним завданням вищого навчального закладу є: ...забезпечення культурного і духовного розвитку особистості, виховання осіб... у дусі патріотизму і поваги до Конституції України» (стаття 22 Закону «Про вищу освіту»).

Подальшу конкретизацію концептуальних засад ролі освіти у формуванні демократичної громадянськості молоді було здійснено в Національній доктрині розвитку освіти (2002 р.). При визначенні мети державної політики щодо розвитку освіти наголошено, що основними її напрямками є: «створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати і примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти» (розділ II, частина перша). У доктрині підкреслюється значення освіти для формування цінностей громадянського суспільства, а також необхідність виховувати в молоді почуття належності до європейської та світової цивілізацій. Важливим є положення про те, що держава повинна забезпечувати виховання особистості з демократичним світоглядом, яка орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя і праці у світі, що зміню-

ється, є конкурентоспроможною на ринку праці.

Значну увагу в доктрині приділено національному характеру освіти й національному вихованню, метою якого є «виховання свідомого громадянина, патріота, набуття соціального досвіду, високої культури міжнародних відносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадянському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури» (розділ III, частина п'ята). Громадянське виховання разом із патріотичним розглядається як складова національного виховання.

У доктрині йдеться й про завдання виховання відповідальних громадян: «Передумовою утвердження розвинутого громадянського суспільства є підготовка освічених, моральних, мобільних, конструктивних і практичних людей, здатних до співпраці, міжкультурної взаємодії, які мають почуття відповідальності за долю країни, її соціально-економічне процвітання».

Важлива роль відводиться освіті як чиннику формування нової ціннісної системи суспільства, яка має бути «відкритою, варіативною, ... толерантною, здатною забезпечити становлення громадянина і патріота, консолідувати суспільство на засадах прав особистості, зменшення соціальної нерівності» (розділ V, частина дев'ята).

На підставі наведеного аналізу документів, які становлять правову основу сучасної державної політики в галузі освіти в Україні, можна дійти висновку, що в Україні сформована достатня нормативно-правова база щодо впровадження в систему вітчизняної освіти стратегічних завдань освіти для демократичного громадянства, яка охоплює освіту з прав людини, громадянську освіту, міжкультурну освіту та вивчення проблем миру. Освіта для демократичного громадянства стала невід'ємною складовою державної політики в галузі освіти. Основи сучасного розуміння освіти для демократичного громадянства закладалися на початку 90-х років XX сторіччя в контексті демократичних принципів і засад освіти й виховання особистості в умовах незалежності України. Наприкінці XX – на початку XXI сторіччя ідея громадянської освіти розвивалась і збагачувалась, поступово впроваджувалась у навчальний процес, зокрема після затвердження Державних стандартів усіх ступенів загальної середньої освіти.

За цей час напрацьована значна кількість педагогічних розробок

з цієї тематики у вигляді посібників, дидактичних матеріалів, рекомендацій спеціально уповноваженого центрального органу державної виконавчої влади в галузі освіти і науки. У практиці роботи регіональних органів управління освітою, обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти й окремих учителів ці питання почали активно використовуватися. Тут варто відзначити цілеспрямовану й продуктивну роботу Національної академії державного управління при Президентові України в рамках українсько-швейцарського проекту «Сприяння розвитку освіти для демократії в Україні»: перекладено, адаптовано та видано три посібники Ради Європи – «Живемо в демократії» (посібник для учителів), «Демократичне врядування в школі» (посібник для керівників освіти), «Посібник для підготовки вчителів з питань освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини» (посібник для системи післядипломної педагогічної освіти) тощо; впроваджено два навчальні модулі – «Управління змінами в освіті» та «Освіта для демократичного громадянства» для спеціальності «Державне управління у сфері освіти», створено всеукраїнські мережі пілотних шкіл (103 пілотні школи), мережі регіональних координаторів (27 координаторів), мережі пілотних інститутів післядипломної педагогічної освіти (28 установ).

Разом із тим на шляху впровадження освіти для демократичного громадянства залишається ще чимало питань, які потребують вирішення. На нашу думку, на найближчу перспективу основними напрямками вдосконалення системи освіти для демократичного громадянства повинні стати:

- удосконалення змісту освіти; розробка і запровадження нових програм, підручників та інших засобів навчання;
- розвитку методики навчання громадянської освіти, зокрема активні й інтерактивні технології та методи навчання;
- розв'язання завдань громадянської освіти та виховання під час позакласної та позашкільної активності;
- організація демократичного шкільного життя, зокрема запровадження справжнього учнівського, студентського самоврядування;
- підготовка педагогічних працівників;
- забезпечення якості освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини;
- постійний моніторинг системи громадянської освіти. **Д**

Дати 22

липень
1944

За рішенням Бреттон-Вудської конференції створено **Міжнародний валютний фонд**. У цьому активну участь брав і Радянський Союз, який повинен був мати третю за розмірами квоту (частку) після США та Великої Британії у статутному фонді. Проте СРСР так і не підписав угоди з МВФ. Офіційно це пов'язано з тим, що його участь у цій організації та виконання низки її вимог призвело б до втручання у внутрішні справи Радянського Союзу. На початок XXI сторіччя до МВФ входило понад 180 країн, а загальна сума квот становила близько 150 мільярдів СДР (спеціальні засоби запозичення. – *Ред.*).

МВФ функціонує на підставі статуту, відповідно до якого головними завданнями фонду є: вплив на міжнародне співробітництво в галузі валютної політики; забезпечення життєздатності міжнародної системи платежів і стабілізація ринку іноземної валюти; надання кредитів країнам-членам. Кожна така країна під час вступу робить внесок, який визначається у вигляді квоти (частки). Квота розраховується з урахуванням експорту й імпорту країни, її золотого запасу, національного доходу та деяких інших показників. Нині 25 відсотків квоти країни вносять у СДР або в іншій валюті, що її визначає фонд, а решту – у своїй національній валюті.

У вересні 1992 року Україна вступила до МВФ. Її квота становила 997,3 мільйона СДР. Станом на 6 січня 2011 року згідно з даними, оприлюдненими МВФ, з серпня 2010-го ми посідаємо другу у світі позицію за розміром заборгованості перед фондом. Найбільшим його боржником є Румунія, а третє місце посідає Греція. За даними МВФ, на частку України на початок 2011 року припадало приблизно кожні два з дев'яти доларів заборгованості всіх країн перед фондом за стандартними кредитними програмами.

Новим директором-розпорядником МВФ після відставки Домініка Стросс-Кана обрано Крістін Лагард, яка донедавна очолювала Міністерство фінансів Франції. Це перша в історії жінка, що очолює фонд. Згідно з усталеною практикою посаду керівника МВФ обіймають європейці, тоді як Світовим банком керують переважно американці.

С. Ф.

THIS NOTE IS LEGAL TENDER